

Aš iš sovietų pragaro

Lietuvių klubas Petrapiłyje. Bažnyčios, chorai. Suėmimai, tardymai, ištrėmimas.

Pasakoja Albertas Liausas, lietuvis, išgyvenęs Sovietų Rusijoje 24 metus, buvęs suimtas ne kartą ir sėdėjęs kalėjimuose bei Europos ir Azijos lageriuose.

Po didžiojo karo mūsų šeima liko Rusijoje — Petrapiłyje. Iš važiavimas į Lietuvą buvo sunkus, o vėliau pasidarė negalimas. Tėvas turėjo kepykloje tarnybą, tad likome ten gyventi. Šeimoje buvome šešiese. Tėvo sveikata jau nuo seno šlubavo, sirgo plaučių tuberkulioze. Kuo toliau, darėsi vis sunkiau dirbti, ir vieną dieną liko sovietinis pensininkas su 69 rubliais per mėnesį. Tai buvo juokingai maža suma, kurios negalėjo užtekti pragyvenimui ir vienam asmeniui.

Tadaėjau 15-tus metus. Brolis dviem metais vyresnis. Kiti — seserys, jaunesnės. Bado verčiami, ieškome darbo. Man pavyksta gauti darbą kepykloje, gi brolis — mechaninėje dirbtuvėje. Taigi, du vaikai

tampame visos šeimos maitintojai. Apie taip reklamuojamą „laisvą mokslą“ netenka nė svajoti. Uždirbame skurdžiam prasimaitinimui ir labai kukliam butui bei drabužiams.

Leningrade lietuvių buvo ir daugiau. Dauguma jų spiedavosi apie katalikų bažnyčias, kurios iki 1930 metų dar šiaip taip galėjo gyventi, turėjo savo chorus, darydavo sueigas repetuoti ir tt.

Reikia pažymėti, kad kiekviena bažnyčia turėjo turėti iš 20 asmenų komitetą. Jie, kartu su kunigu, kurių buvo labai mažai, atsakė už bažnyčios darbą. Tokiam komitete buvo mano tėvas. Mes su broliu dalyvavome bažnytiname chore. Iki 1930 metų gyvenimasėjo suspaustas, sunkus, bet be didesnių persekiojimų bei trukdymų.

1930 metai atneša daug blogo. Pasikeičia komisarų pažiūra į tikėjimo laisvės klausimus, sustiprinamas bolševikinis vei-

kinas tautinių kolonijų tarpe.

Įkuriamas lietuvių klubas. Gauna erdvas patalpas Frontano g. 30 Nr. Organizuoja chorą, pasilinksminimus, leidžia savo gimtąją kalbą sieninį laikraštėlį. Klubo direktorius aršus komunistas Baronas daro visas pastangas suburti visą lietuvių koloniją apie klubą. Zinant bolševikų metodus, tas jam pavyksta. Mes visi suvaromi į klubą. Žinoma, viskas čia iki įgirisimo praskiesta bolševikine dvasia.

1930 m. kovo 17 d. visai netikėtai suimami visų bažnyčių komitetai ir kunigai. Visos bažnyčios likviduojamos. (Išliko, rodos, viena ar dvi.) Suimamas ir tėvas. Jį teisleidžia 1931 m. liepos 2 d. jau visai ligotą ir palaužtą.

Tuoju po pirmųjų areštų, klubo direkt. Baronas ir mums su broliu daro priekaištus. Pasėkų neteko ilgai laukti. 1932 m. kovo 5 d. suima mane ir brolių. (Buvo suimti veik visi bažnytinii chorų choristai.)

Šeima lieka be maitintojų. Tenka motinai ir mažametėms seserim stoti darban. (Man būnant kalėjime, 1933 m. sausio 7 d. miršta tėvas. Tai sužino-

jau tik pirmą kartą atlikęs bausmę.)

Pasodina mus į garsų Petrapilio „Kryžių“ kalėjimą. (Jo flygelii išvaizda — kryžius. Šis kalėjimas turi 999 kameras.)

Sėdžiu 711 kameroj, vienukėj. Joje sutalpinti 8 žmonės. Išimtinai visi kaltinami 58 §. Jų pilnas kalėjimas. Maistas žemiau kritikos, oro maža, nešvara. Po 40 dienų pirmas tardymas. Kaip ir tikėjau, laike tardymo niekas nekalbėjo apie tikrąją suėmimo priežastį — bažnytinį chorą. Kaltino špionąžu, nelegalių susirinkimų organizavimu, žodžiu, kontrrevoliucija. (58 §, 10—11 str.).

Reikia pažymėti, kad kratos metu rado pas mane pusbrolio Jono Liauso, tarnavusio Lietuvos kariuomenėje, laišką. Tai buvo baisiausias nusikaltimas.

Paliečiant patį tardymą, pažymėtina, kad niekas iš tardytojų ir neklausia kaltės, pasiteisinimo ar aplinkybių išryškino. Jiems viskas iš anksto aišku, surašyta. Tenka tik geruoju ar blogumu pasirašyti — prisipažinti.

Ir... 1932 m. liepos 16 d. perskaito kameroje „teismo“

sprendimą: gaunu 3 metus kalėjimo. Jokio teismo nemačiau, daugiau niekas po tardymo manęs nebeklausinėjo.

Gaunu pasimatymą su motina. Vargšė motina prislėgta nelaimės. Iš jos sužinojau, kad ir brolis gavo 3 metus. Sukrapsčiusi ir atitraukusi nuo savo burnos, atiduoda paskutinius pinigus man kelionei.

Tą pačią dieną išveža mus, nuteistuosius (o jų buvo keli šimtai) į Riazanės guberniją, Temnikovo lagerį. Kelionė užkalnuose vagonuose, su maisto trupiniais, su nežinoma ateitimi. Bet Rusijos žmonės jau tada buvo įpratę save laikyti dailiais, o ne žmonėmis.

Po vargingos kelionės pasiekiam bausmės atlikimo vietą — lagerį. Žiaurūs čekistai puola kratyti kalinius. Atima viską iki smulkiausio daiktėlio. Atima ir motinos iduotus pinigus ir čia pat liepia pasirašyti, kad tuos kalinio trupinius aukoji socialistinei tėvynei, pirkdamas paskolos lakštus (Tai buvo 20 rublių).

Rytojaus dieną prasidėjo laigerio gyvenimas.

(B. d.)

Aš iš sovietų pragaro

Lagerio gyvenimas. Baisios kelionės. Vargas. Aš laisvas — namo!

Tai vienas iš begalės tokių lagerių. O jų buvo daug, nes daug sovietų rojaus „pilnateisių ir laisviausių pasaulyje žmonių“ nešė šią žiaurią rykštę, visai nežinodami savo kaltės.

Rytojaus dieną saulei patekėjus buvom pakelti. Išėjom į darbą. Teko kirsti ir sudoroti medžius. Kiekvienam kaliniui nustatyta minimalinė norma — 8 metrai. Jos išpildymas garantuoja ir pilną valgio porciją, kuri susideda iš 600 gramų blogos duonos, puodas keistai dvokiančios sriubos ir suplėkusių kruopų šaukštas. Bet šią normą retas kuris kalinys gali gauti. Nes išpildymas normos yra sunkus, tiesiog neįmanomas. Gerai, jei pasitaiko geresni — minkštesni medžiai, bet priešus prie ažuolų, o jų ten buvo daug, nė sva-joti negalėjai, kad normą išpildysi. O jos neišpildžius — gau-ni atitinkamai sumažintą maisto davinį. Pietūs, kaip tokie, lagerio gyvenime nepripažįstami. Karšto viralo tegauni rytą ir vakara.

Aš pats tegalėjau, įtempęs visas jėgas, sudoroti tik 2,5—3 metrus ažuolų miško rajone. O juk buvau naujas stovyklos gyventojas, dar su stipresnėmis jėgomis. Senieji stovyklos kaliniai buvo vaikščiojantieji lavo-

nai. Visiškas nusivylimas, nebesitikėjimas išvysti laisvę darė tuos nelaiminguosius viskam abejingus. Vienintelis klausimas — maistas. Tas žodis dar išspausdavo energijos kibirkštį kalinio akyse.

Taip praslinko 19 dienų. Vieną dieną mus išskiria ir kolonos žygio tvarka varo nežinia kur. Pailsti ir atsilikti žygyje nevalia. Kalinys — žmogus, išbrauktas iš gyvųjų tarpo, ir jo gyvybė nekainuoja nė kapeikos. Todėl yra geros sąlygos augti ir tobulėti žmogui — gyvuliui, kokie yra čekistai. Jis prieš nieką neatsako už kalinio mirtį.

Laimingai pasiekiam stotį. Mus susodina į 40 vagonų ešaloną, užkala duris ir vėl pirmyn į nežinomybę. Vagone esame 38 nelaimės draugai. Kelionė ilga, slenka diena po dienos. Karšto viralo ar šilto vandens nematome. Tegaunam po 400 gramus duonos. Mat, kas nedirba — tenevalgo. Šaltas vanduo paduodamas du kartus per dieną.

Vagonų monotoniškas terškėjimas, trunkas jau 20 kelionės dieną, erzina ikaitintus nervus. Čia sužinome, kad ešalono vyresnysis vienoje stotyje pardavė kaliniams skirtą maistą ir už tuos pinigus kiekvienoje stotyje linksmiasi.

Traukinys dažnai sustoja. Išstovi gan ilgą laiką. Neskuba. Žinojome, kad važiuojame Sibiriu į rytus. Ir galų gale, po daugiau kaip 30 dienų kelionės iškeldina mus Vladivostoke.

Išbadėje, ir vos besilaikydami ant kojų, nebebijome rizikuoti — nutariam skystis dėl blogo maisto. Pasirodė, kad skundas pasiekė savo — mūsų draugas ešalono viršininkas pašalinamas, o mes gaunam visą savaitę padidintą davinį. Bet... tik savaitę...

Vladivostoke, po kelių dienų, išbūtą barakuos, pakrauna mus (iš viso 1720 kalinių) į mažą laivukštį ir veža jau ir mums paaiškėjusia kryptimi — į šiaurę, į Kamčatkos kertę, į Naga-jevo Buchtą.

Laive buvome laikomi blogiau už gyvulius. Patalpose po deniu, kur mes buvom sutalpin-ti, buvo toks blogas oras, kad degtukas nebedegdavo. Pasi-vaikščiojimas ar tyras oras buvo tik komisarų malonumui.

Esant tokioms sąlygoms, susirgo labai daug kalinių. Mir-davo vienas po kito. Lavonai buvo išmetami su patyčiom į jūrą. Gerai, kad šioji pragaris-ka kelionė tetruko tik 10 dienų. Laivas sustojo apie 9 kilometrus nuo kranto. Mes buvom pasiekę atšiauriausį Rusijos kam-pą. Čia jau siautė žiema. Buvo spalio 2-ji diena. Jūra negili. Teko mažom valtėlėm keltis į krantą.

Čia mes turojome įkurti nau-

ją, dar vieną ašarų vietovę, dar vieną kapinyną — kalinių sto-vyklą.

Viena, kuo galima buvo guos-tis — aprengti buvome šiltai, bet maistas — visai sausas. Po kurio laiko tai atsiliepė. Pradė-jo sirgti škorbutu (cinga). Ap-sirgau ir aš. Dantys ėmė tru-pėti, mešlungis sutraukdavo ko-jų bei rankų raumenis. Buvo to-kių momentų, kad nebebūdavo kam ir vandens atnešti. Bude-liai tik tada pagerino maistą. Bet labai daug nelaimingųjų to nebesulaukė.

Isikūrėm krante. Susistatėm palapines. Šaltis ir pūgos ne-žmoniškos. Tiesa, darbas neper-sunkus. Statėm naujus bara-kus, valėm rajoną bei tiesėm ke-lius.

Mes buvom pionieriai. Taip bedirbant praslinko žiema. Pa-vasari, lagerio įrengimas buvo veik baigiamas, diena iš dienos laukėm kalinių. Ir tikrai, jie atvyko. Jų buvo per 10 ešalo-nų, taigi apie 20.000 žmonių.

Padidėjus darbo jėgom, grie-bėm statyti uostą. Sprogdinom uolas, vežėm, vertėm į jūrą, statėm molus. Darbas irgi nuo saulės iki saulės.

Kalinių mirtis (o jie mirdavo vienas po kito) nebejaudino ki-tų. Tai buvo kasdienis vaizdas.

1934 metų XII. 14. atlieku bausmę ir paleidžia mane iš šio pragaro. Tai buvo antroji ma-no gimimo diena. Bet jūra už-šalus, joks laivas negali at-plaukti iki mūsų stovyklos.

Bandžiau pėsčias eiti. Žiauri žiema nugulėjo mano veržimasi iš lagerio, nušalau rankas, teko likti ir laukti. Dirbau lageryje jau kaip laisvas, samdomas dar bininkas.

Pasitaiko proga! 1935. I. 17. atplaukia ledlaužis „Krasin“, keli kiti laivai atveža trūksta-mų lageriui įrankių bei medžia-gos.

Viso tokių „išsilaisvinusių“ buvo 1.050 žmonių. Mus sutal-pino kartu su kroviniu — žuvi-mi. Kelias atgal irgi sunkus, tik tiek geriau, kad sieloje ra-miau.

Dažni išalimai, pavojai su-truko kelionę ir mes tik 1935. III. 4 d. pasiekiam Vladivosto-ką. Čia vėl susodino mus į eša-loną, kaip kalinius, ir veža iki Uralo.

Urale padarė skirstymą. Da-lis „laisvų“ piliečių vėl buvo nu-vežta nežinoma kryptimi, din-go. Pasirodė, tie nualinti, išvar-gę žmonės vis dar buvo pavo-jingi sovietų galingajai valsty-bei.

Man pavyko išsisukti — tų metų kovo 29 d. atvykstu į Pet-rapilį. Motiną ir brolių jau ra-dau namie. Iš mano pažįstamų, kartu suimtų, o jų buvo 70 žmo-nių, tegrįžome 3. (Tame skai-čiuje buvo 15 moterų, jų negri-žo nė viena).

Taip pasibaigė mano pirmoji vargo dalis. Nežinojau, kad tai buvo ne paskutinė...

(B. d.)

Aš iš sovietų pragaro

Vargas dėl paso. Vėl siaučia čeka. Suima. Bado streikas.

Laisvė ir ištrėmimas.

Grįžęs Petrapilin, tuoj pajutau, kad čia gyventi pavojinga. Tokius „revoliucionierius“, kaip aš, gauda ir veža nežinia kur. Nesvarbu, kad bausmė atlikta. Tenka slapstytis. Bet juk be darbo nebūsi. Reikia rūpintis gauti darbą. Išsikeliu ir apsigyvenu netoli Petrapilio. Tai saugiau ir čia tikiuosi nekliudamai susirasti darbą.

Bet pirmieji žingsniai nesėkmingi — darbui gauti reikalingas pasas, o jo aš neturiu, jis likęs lagery. Važiuoju į Naugardą, užeinu į miliciją. Rodau bausmės atlikimo lapelį, prašau paso. Milicijoje pareiškia, kad pasui gauti reik pristatyti darbovietės pažymėjimą apie darbą. Susidaro keista padėtis: nepriima be paso į darbą ir neduoda paso be darbo...

Išlandžioju keliolika įmonių, nieko nepešu. Užginta priimti.

Sužinojau, kad ten, kaž kur, šiaurėje yra kasami melioracijos grioviai ir yra priimami bepasiai darbininkai. Vienintelė išeitis — važiuoju į naują katorgą, juk gyventi reikia. Priima.

Darbas labai sunkus ir, svar-

biausia, nesveikas. Tenka dirbti iki juosmens vandenyje. Bet juk kitos išeities nebuvo. Taip vargstu 4 mėnesius. Uždirbu po 170 rublių per mėnesį. O svarbiausia — gaunu pažymėjimą, kad dirbu. Važiuoju vėl į Naugardą ir gaunu pasą. Sužinojau, kad brolis irgi pabėgo iš Petrapilio, dėl tų pačių priežasčių, į Murmanską.

Mat, čeka ėmė siausti masiniais areštais ryšium su Kamenėvo ir kt. byla. Tai buvo negirdėtai ir mums, „rojaus“ piliečiams, plataus masto areštai. Siaučiant šiai audrai vis tik pavyksta gauti Amatų mokykloje instruktoriaus vietą (buvau kepėjas specialistas).

Atrodo, kad jau galėsiu laisviau atsikvėpti, įsikurti naujam gyvenimui. Apsivedu ir tvarkausi naujoje vietoje. Galvoju Naugarde likti ilgesni laiką.

Bet 1938 m. sausio 5 d. vėl areštuoja mane. Tuo laiku buvo suimta visa Naugardo vokiečių kolonija. Tiesiai iš buto nakties metu nugabena mane į NKVD rūmus ir tardo. Vėl... 58 §. Bet tardymas jau kitoks. Vos tik įėjus į tardytojo kam-

barį, prišoko du gerai nuaugę vyrai ir brutaliai padažę rankas į dažus, paima pirštų nuospaudas.

Cia pat tardytojas užpildo blankus ir įsako pasirašyti. Matau, kad tik vienas blankas tėra prirašytas, kiti tušti. Nesutinku. Tardytojas įsiunta. Keiksmų srove ir fizine jėga priverčia tuos blankus pasirašyti. O jose yra prisipažinimas, kad dirbau slaptame ratelyje, kad gaudavau pinigus iš užsienio ir t. t.

Imeta mane į kamerą. Cia susipažįstu su kitu likimo draugu, buvusiu kažkurio miesto kalėjimo viršininku, dabar čia atliekančiu bausmę. Išsikalbam. Naujas prietelius pataria ir įtikinėja, kad aš privalau netylėti, turiu skustis, kad toks priverstinis parašų paėmimas yra neleistinas ir t. t. Ogi bausmė aiški — mirtis. Siūlo skelbti bado streiką ir siųsti skundą prokurorui.

Nusprendžiu bandyti. Aišku, kad mažai kuo rizikuoju: neprotestuosiu, tikrai sušaudys, gi protestuojant — badaujant, dar vis yra šokiama tokia viltis.

Rašau skundą prokurorui ant skiautello popieriaus (gero popieriaus atsisakė duoti). Pradedu bado streiką. Tuoju metu mane perkelia į karcerį. Slenka viena diena, kita. Nustoję kurenti mano karcerį. Į mano protestą, prižiūrėtojas pareiškia,

kad greičiau mirsiąs, kai bus nevalgoma ir šalta.

Man pareiškus, kad pasirinkau bado, o ne šalčio mirtį ir pagrasinus skustis kalėjimo viršininkui, karcerį vėl ėmė kurenti.

Taip praeina dar trys dienos. Išvargęs kūnas nuo tik ką pergyvento lagerio, silpsta. Jėgos apleidžia labai greit. Jau atsielti nebegaliu. Cia aplanko mane viršininkas. Jis ir geruoju ir piktumu kalbina atsisakyti badavimo. Ramina, kad čia nieko baisaus mano byloje nėra, kad mane paleisį ir t. t. Man kategoriškai reikalaujant prokuroro, pagrasina ir išeina.

Praeina dar trys dienos. Jau sunkiai besilaikau. Kraujas pasirodo iš nosies, pajudėti negaliu.

Pasiekiu savo! Aštuntą badavimo dieną ateina į kamerą prižiūrėtojas ir išveda - išneša mane į kalėjimo raštinę. Cia jau yra prokuroras. Jis išklauso mano skundą. Po trumpos pertraukos esu nugabenamas į NKVD įstaigą. Cia tas pats tardytojas jau labai lipšniai gražina man blanką ir pasą. Pareiškia, kad esu laisvas.

Reikalauju visų keturių blankų, kuriuos pasirašiau. Po trumpos ginčo gražina. Liepia pasirašyti pasižadėjimą niekam nepasakoti to „malonaus“ susitikimo.

Ir taip visai netikėtai atsiduriu laisvėje.

Iš suimtųjų vokiečių kolonijos žmonių daugiau nieko nemačiau Naugarde. Tik vėliau paaiškėjo, kad mane išgelbėjo ir padėjo bado streikas tik todėl, kad buvau ne vokiečių tautybės; mat, dar nebuvo atėjusi eilė lietuviams eiti tuo keliu...

Taip pamažu atgaudamas jėgas išbūnu iki vasaros.

Bet... atėjo eilė ir lietuviams, latviams, estams... Suima vėl. Vėl pasodina į NKVD rūsi. Suimtųjų daug, pilnas rūsys. Tardymas, terorizavimas ir priverstinis pasirašymas „prisipažinimų“ eina dieną ir naktį. Iššaukia mane. Laimė, tai buvo tas pats tardytojas. Jis pažino mane kaip „atkaklų badautoją“, pasijuokė ir liepė sargybiniui išmesti mane iš rūmų.

Taigi, vėl laisvas. Rytojaus dieną gavau įsakymą per 72 valandas apleisti miestą.

Išvykstu į Penzą.

Ten gyvendamas sužinojau, kad mano broliui nepavyko išsisukti: jis vėl gavo 5 metus lagerio ir buvo ištremtas į Kazachstaną. (Kartu su juo buvo pažįstamas kun. Maleckis).

Penzoje nenorėjau ilgiau apsisistoti. Ėmiau daryti žygių, kad leistų vėl grįžti į Petrapilį.

Nusprendžiau padaryti vizitą draugui Kalininui...

(B. d.)

Aš iš sovietų pragaro

Vizitas pas Kalinina. Karas. Mobilizacija. Pabėgimas.
Kautynės. Aš laisvas.

Penzoje nurimti negalėjau. Juk Naugardė buvo likusi mano šeima. Dariau vizitą Kalininiui, prašiau leidimo grįžti atgal. Žinoma, Kalininas man neprieinamas. Gaunu pasikalbėti tik su vienu iš daugelio jo sekretorių. Tas net nepataria duoti prašymą, nes jo išsprendimas, geriausiu atveju, tegalimas už metų. Tiek daug buvo prašymų.

Taip nieko nepešęs nutariau vistiek važiuoti. Pasirinkau vėl Petrapilį. Naugardan bijojau grįžti. Parašiau savo šeimai laišką, kad ir jie persikeltų į Petrapilį.

Aš vėl Petrapilyje.

Cia mane užklumpa karas. Petrapilis apie karo pradžią sužinojo 22-tą birželio apie 12 v.

Buvo paskelbta mobilizacija. Ji manęs nelietė, nes nuteistųjų 58 š., kaip kontrevoliucijonierių, nemobilizavo. Pergyvename chaosą. Triukšmas, laskytymas, betvarkė. O mitingai, mitingai. Cia skelbia apie Ka-

raliaučiaus užėmimą, apie milijonus belaisvių. „Pasisekimas“ visur šimtanuošimtinis.

Bet taip neilgai truko. Ūpas ėmė atslūgti, nes kelioms dienoms praslinkus, ėjo gandai, kad vokiečių kariuomenė jau Rygoje.

Tikrai. Po kelių dienų jau girdėjome dundėjimą pietuose.

Tada buvo paskelbta amnestija. Kalinius ėmė kariuomenė „savanoriais“. Gi fabrikuose pradėjo verbuoti savanorius ginti Petrapilį. Aš vengiau mitingų, vengiau užsirašyti.

Vieną dieną pasišaukia direktorius ir pasiūlo įsirašyti savanoriu. Žinoma, bolševikinis „siūlymas“ priimamas ir aš gaunu šautuvą.

Draugai susimeta išgerti. Nuotaika nerami. Petrapilis dažnai lankomas lėktuvų. Cia, iš tų išgertuvių, palikęs kampe šautuvą, pabėgau. Bėgu namo, paimu šeimą ir išvykstam pasiskubomis į Volchovo kaimą.

Cia praeina kelios neramios

dienos. Visur pilna bolševikų „armijos“ likučių. Jie bėga į rytus. Kautynių garsai diena iš dienos, valanda iš valandos aiškėja. Atvyksta kaž koks bolševikų viršininkas ir įsako tuč tuojau evakuoti Volchovo kaimą. Cia būsianti „pozicija“.

Isako vykti į Petrapilį.

Bėgam. Bet... mums kelią pastoja vokiečiai. Vokiečiai? Kiek vieno širdis neramiai plaka. Kas jie? Juk tiek blogo apie juos girdėjom, sako, žudo visus, kas tik pasipainioja po kojomis. Argi?

Pilni laukai rusų. Girdim kautynės visa netoliese. Bėgantieji rusai įsako trauktis į Tichyi miestelį. Esa į Petrapilį kelias užkirstas.

Sako — traukiamės. Pergyvename pirmą audringą lėktuvų bombradavimą.

Užaina nerami naktis. Bandom keltis per Volchovo upę. Jau mus pasiekia artilerijos ugnis. Tiltas susprogdintas. „Nenugalimoji armija“ panikoje bėga. Darausį plaustą iš lentgalių ir galvoju keltis. Bet rusai neleidžia mat jiems tenka pirmenybė bėgti.

Aušta. Vėl pilnas dangus lėktuvų. Artilerija dirba be per-

stojimo.

Likti čia pavojinga. Vėl darau plaustą ir keliuos per upę. Mane užpuola lėktuvas, apšaudo, bet laimingai pasiekiu kitą krantą.

Bėgam kuo toliau nuo upės, nes upės krantai pilni ugnies.

Pasiekiam Zvanka miestelį. Kautynių triukšmas nemažėja. Atrodo, jis seka mus, vejasi.

Atbėga vienas žmogus ir praneša, kad vokiečiai už 5 km.

Bolševikai vis bėga ir bėga. Vienur kitur dega trobos. Dūmų pilnas dangus.

Popietyje viskas lyg aprims ta. Užaina tylos valandėlė.

Vokiečiai čia!

Visi įtemptai stebime juos. Širdis neramiai plaka. Juk tai jie — tie, apie kuriuos tiek blogo ir žiaurumo pasakojo sovietai.

Bet jie visai nekreipdami į mus dėmesio veržiasi pirmyn. Tik vakare, užėjus daugiau vokiečių, mums įsako apsinakvoti viename name. Artilerija nerimsta. Naktis slenka nerami.

Rytojaus dieną patikrina mūsų pasus ir įsako pasitraukti į užnugarį.

Bolševikų baubas subirėjo. Elgesys malonus, jokio terori-

zavimo. Man buvo ypač malonu, nes pase išskaitė lietuvių tautybę.

Tuojaugriebiu daryti „tačkę“ ir rengiuosi kelionei į Naugardą.

Blogiausia, kad laike tų kelionių iš vienos vietos į kitą, persišaldė žmona, sirgo. Keliaunu. Nors varginga kelionė, bet lengvina ją gera nuotaika, nes nebėra persekiojančios čekisto akies.

Taip vargstu iki rugsėjo 8 d. Matydamas mano šeimos padėtį, vietinio vokiečių dalinio vyresnysis, davė arklį, vežimą ir pasakė: „Važiuk į Lietuvą!“

Į Lietuvą, kurios tiek ilgai nemačiau, apie kurią tiek goro girdėjau ir per storiausius brutalaus teroro varžtus.

Į Lietuvą, į mano tėvų žemę!

— —

Pastaba: Redakcija atitaiso nemalonią vardo pakaitimo klaidą: pasakoja savo pergyvenimus ne Albertas, bet Robertas Liausas, šlandien dirbantis Panevėžio Cukraus Fabrike.

GALAS